

<https://doi.org/10.32405/2411-1309-2021-27-123-131>

УДК 378.01: 373.3 /5. 02: 930 (045)

ІНТЕГРАЦІЯ ЯК КОНЦЕПТ СУЧАСНОГО ПІДРУЧНИКОТВОРЕННЯ

Юлія Малієнко,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ

 <https://orcid.org/0000-0002-7124-8236>

 j-b-m@ukr.net

У статті досліджено важливі аспекти взаємодії інтеграції та підручникотворення (на прикладі громадянської та історичної освітньої галузі); визначено, що інтегративний підхід охоплює науково-педагогічні дослідження, власне процес навчання, найрізноматніші аспекти життєвого, пізнавального, суспільного досвіду дитини; розкрито багатовимірність наукових інтерпретацій та універсальність інтеграції; розглянуто специфіку формування інтегративного змісту підручників історії, громадянської освіти та шляхи взаємодії сутнісних складників компетентності. Вибір саме цих об'єктів дослідження обумовлено глобалізаційними процесами ХХІ ст., потребою реалізувати компетентнісний та інтегративний потенціал відповідних підручників.

Ключові слова: інтеграція; інтегративний зміст підручника; компетенізація підручникотворення; наскрізні лінії.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У результаті глобалізаційних процесів ХХІ ст. освітня інтеграція стала однією з найважливіших тенденцій сучасності, новою педагогічною парадигмою, концептуальним підходом до розроблення теоретико-методологічних засад функціонування української школи.

У сучасній освіті особливо важливу роль відіграє принцип інтеграції змісту освіти: забезпечення, взаємозв'язків й залежностей, що існують між різними навчальними курсами. Це сприяє цілісному баченню світу, природи, суспільних явищ та їх діалектики. Інтегративні зв'язки не ламають структуру і специфіку кожного навчального курсу, а гармонійно поєднують їх у загальну систему знань, здібностей, навичок та ціннісних орієнтацій особистості. При цьому усуваються штучні демаркаційні рамки між традиційними, дуже вузько представленими навчальними

предметами, а з'являються зв'язки і залежності між явищами, проблемами, процесами історичними і тематично-літературними, філософськими, суспільними, політичними, мистецькими тощо (Козловська, Стечкевич, 2018, с. 150).

Проведені автором дослідження доводять, що інтегративний підхід до навчання історії, громадянської освіти і створення відповідної бази підручників охоплює науково-педагогічні дослідження, власне процес навчання, найрізноматніші аспекти життєвого, пізнавального, суспільного досвіду дитини.

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, обумовлена потребами створення інтегративного концепту, необхідного для забезпечення цілісного розвитку школярів/школярок. На часі концептуалізація взаємодії інтеграції та підручничотворення, обґрунтування підходів до формування змісту нових курсів, класифікація наявного наукового-методичного доробку з проблематики освітньої інтеграції, що, насамперед, слугуватиме теоретичною основою для конкретних досліджень.

Зазначимо, що презентоване дослідження ми здійснювали у контексті громадянської та історичної освітньої галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми дає змогу виокремити певні напрями науково-педагогічних досліджень, пов'язаних як із процесом освітньої інтеграції в цілому, так і зі сферою історичної, громадянської освіти. Українська педагогічна думка вже має досвід висвітлення різних аспектів проблематики інтеграції. Ми зосередилися на літературі межі тисячоліть і окремих новітніх дослідженнях останнього десятиліття.

Загальним проблемам інтеграції присвячено праці С. Гончаренка (передумови та зміст інтеграції), М. Іванчук (ознаки процесу інтеграції), О. Вознюка, О. Дубасенюк (інтегративна освітня парадигма, інтеграція як методологічне знання), Т. Засекої (історичний контекст, теоретико-методологічні засади та практика упровадження інтегративного підходу в шкільній природничій освіті), Ю. Козловського, І. Козловської (генеза інтегрованих підходів, обґрунтування інтегративної), Т. Пушкарьової, О. Топузова (інтегративно-діяльнісна педагогіка, методологічні, психолого-педагогічні основи інтеграції).

Окремі теоретико-методологічні аспекти розкрито зокрема, у дослідженнях О. Шукатки (міждисциплінарна інтеграція), Т. Плчинди (особливості вертикальної та горизонтальної інтеграції), О. Петрук (ретроспектива питання), Д. Кільдерова (функції міжпредметної інтеграції як важливого дидактичного принципу), І. Пастирської (реалізація ідей інтеграції у змісті окремих предметів, створення інтегрованих курсів).

Підручник історії у контексті інтегрованого, компетентнісного, дослідницького підходів, розглядався Н. Гупаном, П. Морозом, О. Пометун та іншими.

Дотичними нашому дослідженню є праці, зацентровані на інтегративному підході до підготовки майбутніх фахівців, зокрема: О. Попадич, І. Прокопенко, Л. Стечкевич (інтеграційна трансформація методів навчання у професійній підго-

товці майбутніх педагогів); Я. Собка (теоретико-методичні основи впровадження інтегративних курсів у професійно-технічній освіті).

Аналіз літератури свідчить, що й до сьогодні дослідники не виробили єдиного підходу до тлумачення й застосування дефініції інтеграція, надто багатоаспектним є її зміст.

Формулювання цілей статті. Ми визначили такі цілі: обґрунтувати необхідність дослідження інтеграції у контексті підручникотворення для громадянської та історичної освітньої галузі; розкрити багатовимірність наукових інтерпретацій та універсальність інтеграції; проаналізувати специфіку формування інтегративного змісту підручників історії та громадянської освіти та шляхів взаємодії сутнісних складників компетентності.

Зауважимо, що в межах однієї статті неможливо розкрити усі аспекти зазначеної теми, тож зупинимося лише на її окремих теоретичних питаннях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед основних стратегічних завдань реформи загальної середньої освіти в Україні є оновлення її змісту, що передбачає пошук нових підходів до структурування навчальних предметів на інтегративних засадах, розроблення технологій і засобів навчання для формування ключових компетентностей та наскрізних умінь як інтегративних якостей особистості (Засекіна, 2020, с. 7).

Багатовимірність наукових інтерпретацій та універсальність ключового поняття нашого дослідження зумовлюють його активне використання в освітній практиці. Зрозуміло, що інтеграція як педагогічний феномен може виступати передумовою освітніх змін, методологічним підходом до розроблення основних документів (Державних стандартів, програм тощо), принципом взаємодії окремих складників навчального процесу та результатом зазначеного.

Щодо генези обраної нами теми, зазначимо наступне. Ще у 60–70-ті роках ХХ ст. здійснювалися окремі спроби інтеграції знань. Досліджувалися проблеми міжпредметних зв'язків з позиції активізації навчання та підвищення його наукового й теоретичного рівня. Міжпредметні зв'язки розглядалися в таких аспектах, як:

- дидактичний засіб підвищення ефективності засвоєння знань, умінь, навичок;
- умова розвитку пізнавальної активності учнів у навчальній діяльності, формування їхніх пізнавальних інтересів;
- засіб реалізації принципу навчання і насамперед — науковості (Пушкарьова, Топузов, 2019, с. 13).

У 80-х роках в освітній лексикон поступово запроваджується поняття інтеграція.

Формування власної проблематики інтеграції стало актуальним на початку 90-х років, коли необхідність і доцільність інтегративного підходу в освіті стала очевидно (Козловський, Козловська, 2014, с. 7–11). Видатний український вчений С. Гончаренко наголошував тоді на необхідності розроблення цілісної системи нового змісту освіти, нових програм і підручників, які б створили умови для еволюційної

зміни менталітету українського суспільства через школу (Гончаренко, 1994). Водночас дослідник підкреслював, що проблема інтеграції знань занадто складна, щоб її можна було розв'язати чисто емпірично чи методом «мізкового штурму», вона потребує серйозних досліджень (Гончаренко, 1994).

Серйозних досліджень потребує, насамперед, дефініція інтеграція, про багатоглибкість якої ми писали вище. Українські вчені розглядають інтеграцію як: поліфункціональне поняття, здатне в різних ситуаціях відігравати різні ролі (Засєкіна, 2020); важливий дидактичний принцип (Кільдеров, 2012); доцільно організований процес взаємодії, взаємопроникнення структурних компонентів змісту в рамках певної системи навчання з метою формування цілісного уявлення про світ, спрямованого на розвиток і саморозвиток особистості дитини (Петрук, 2010). Обґрунтованою й слушною видається думка Т. Ремех про те, що інтеграція — це об'єднання частин у єдине ціле на основі спільного підходу, що уможливорює сприймання учнями життєвих явищ в їх глибинному взаємозв'язку, розуміння логіки розвитку процесів, пов'язаних з існуванням людського суспільства (Ремех, 2013).

Важливим для нашого дослідження є філософське обґрунтування взаємодії інтеграції та компетентності. Якщо компетентність відбиває цілісність та інтегративну сутність навчання на будь-якому рівні та в будь-якому аспекті, то образ світу є вихідним пунктом і результатом будь-якої пізнавальної діяльності (Топузов, 2012).

Ми розглядаємо інтеграцію у локалізованому вимірі: у контексті громадянської та історичної освіти. На наш погляд, інтеграція — це взаємозв'язок змістового, процесуального, ставленнєвого аспектів громадянської та історичної освіти, інших освітніх галузей, необхідний для формування в дитини цілісної картини світу та різнобічного розвитку особистості. Наголосимо, що зазначена інкорпорація галузей шкільної освіти є важливою передумовою ефективності нової навчальної літератури.

Варто підкреслити, що в українському підручникотворенні вже склалися певні традиції інтегрованого навчання історії та громадянської освіти. Найбільш відомим є інтегрований курс «Історія України. Всесвітня історія» (6 кл.), який презентує історію стародавнього світу та має стандартне навчально-методичне забезпечення.

Від 2018 р. старшокласники/старшокласниці України мають змогу досліджувати два інтегрованих курси: «Історія: Україна і світ» (10–11 кл.), «Громадянська освіта» (10 кл.).

«Історія: Україна і світ» (10–11 кл.) розкриває новітню історію України (XX–XXI ст.) у контексті всесвітньої, сприятиме: баченню суспільних явищ у конкретно-історичних умовах, переосмисленню минулого у світлі нових фактів і викликів суспільного розвитку; вмінню інтерпретувати історію України як частину світового культурного, економічного і політичного простору, виявляти стійкість до маніпуляції свідомістю навколо історії, прогнозувати суспільний розвиток.

Інтегрований курс «Громадянська освіта» (10 кл.) передбачає інтеграцію соціально-гуманітарних знань із різних навчальних предметів та орієнтацію на розв'язання практичних проблем.

Принагідно зазначимо, що у чинних програмах і підручниках з історії України та всесвітньої історії частково реалізується інтеграція через взаємодію, приміром, історичних, геопросторових і літературних джерел і завдань до них. Проте це швидше винятки, які не носять системного характеру.

Динаміка запровадження в освітній процес інтегративної парадигми останнім часом прискорюється. Затверджений у 2020 р. Державний стандарт базової середньої освіти концептуалізував взаємодію різних галузей, їх компетентнісний потенціал та базові знання (Державний стандарт, 2020). 2021 рік засвідчив появу модельних навчальних програм з історії та громадянської освіти для 5–6 класів Нової української школи. Авторським колективом О. Пометун, Т. Ремех, Ю. Малієнко, П. Морозом розроблена така програма для інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи» (Пометун, Ремех, Малієнко, Мороз, 2021).

Наступний крок освітнього поступу — створення підручників історії та громадянської освіти покоління Стандарту 2020 р. і модельних навчальних програм, що стануть орієнтиром для вчителя та навігатором для учнів на шляху інтегрованого навчання. Розглянемо специфіку формування інтегративного змісту підручників історії, громадянської освіти через наступні чинники.

- Інтегрування змісту всередині громадянської, історичної освіти відповідно до нової структури загальної середньої освіти. Визначення спільних наскрізних тем і пошуки внутрішньої інтеграції для двох окремих курсів: історія України, всесвітня історія. Поєднання основних понять, зв'язків, положень громадянської, історичної освіти у наративі, підборі джерел, методичному забезпеченні.

- Інкorporація змісту громадянської, історичної освіти та інших галузей/предметів/курсів. Визначення спільних понять (час, простір, явище, факт тощо), тем (наука, освіта, дослідження, значення та ін.), проблем (наслідки відкриттів, війн, суспільні протиріччя, зміни, які охоплюють різні сфери людської діяльності та ін.), актуальних для різних освітніх галузей.

- Наявність системи компетентнісно орієнтованих завдань, інтегративних технологій для розвитку історико-хронологічного, просторового, системного, критичного мислення учнів/учениць для конструктивної взаємодії з друзями, спільнотою закладу освіти і суспільством загалом.

У контексті нашої статті також використовуємо поняття інтегрування (інтеграція) у значенні поєднання, взаємопроникнення складників ключових і предметної історичної компетентностей для посилення їхнього внутрішнього потенціалу й позитивного впливу на результат освітньої діяльності учнів (Малієнко, 2018, с. 91–98). Проведені дослідження свідчать, що інтеграція стає обов'язковим чинником компетенізації підручникотворення. Компетенізація підручникотво-

рення — це взаємодія сутнісних складників компетентності у змісті навчальної літератури, зокрема:

1) когнітивний — оптимальне поєднання знанневих, суспільно значущих інформаційних одиниць споріднених предметів (історія, громадянська освіта, літератури, мови, географія, мистецтво тощо), яке уможливило розуміння учнями/ученицями цілісності світу у минулому й сьогоденні;

2) діяльнісний — інкорпорація процесуальних чинників: ключових, предметних компетентностей, наскрізних навчальних умінь, притаманних різним освітнім галузям, що формуватиме цілісність, системність набутого учнями/ученицями освітнього досвіду;

3) мотиваційно-ставленевий — взаємодія ціннісних впливів, емоційних факторів, суджень, які формуються внаслідок інтегративного пізнання дитиною минулого й сьогодення.

У цьому контексті наголосимо на актуальності наскрізних ліній, що є засобом інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей, навчальних предметів та предметних циклів. Наскрізні лінії є соціально значимими надпредметними темами, які допомагають формуванню в учнів уявлень про суспільство в цілому, розвивають здатність застосовувати отримані знання у різних ситуаціях. Мета наскрізних ліній — «сфокусувати» увагу й зусилля вчителів-предметників, класних керівників, зрештою, усього педагогічного колективу на досягненні життєво важливої для учня й суспільства мети, увиразнити ключові компетентності (Навчальні програми, 2017).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз науково-методичної літератури свідчить, що проблема інтеграції в освіті є спільною для педагогів багатьох країн. У Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи «Про викладання історії у XXI столітті в Європі» зазначено, що вивчення історії повинно постійно використовувати освітній потенціал міждисциплінарного та мультидисциплінарного підходів через встановлення зв'язків з іншими навчальними дисциплінами, які разом становлять єдину шкільну програму, зокрема, літературу, географію, соціальні науки, філософію, мистецтво та природничі науки (Рекомендації, 2001).

Здійснені нами розвідки дали змогу окреслити основні шляхи реалізації інтегративного підходу до навчання історії, громадянської освіти, створення відповідних підручників, а саме: визначення змісту, характеру інтеграції всередині громадянської та історичної галузі та у міжгалузевому просторі; реалізація інтегративного потенціалу Стандарту (наскрізні лінії, ключові і предметні компетентності); методична концептуалізація (форми, методи, технології тощо) інтегративного підходу до підручникотворення.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з потребою модернізації педагогічної та післядипломної педагогічної освіти. Усе це є предметом подальших науково-педагогічних і методичних досліджень.

Використані джерела

- Козловська, І. М., Стечевич, О. О. (2018). Інтеграція змісту природничо-гуманітарного компоненту у підготовці майбутніх фахівців технічного профілю. *Молодий вчений*, 8 (1), 150–153. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_8\(1\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_8(1)_35).
- Засекіна, Т.М. (2020). Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика. Київ: Педагогічна думка.
- Пушкарьова, Т. О., Топузов, О. М. (2019). Інтегративно-діяльнісна педагогіка. Київ: Педагогічна думка.
- Козловський, Ю., Козловська, І. (2014). Теоретичні основи та можливості практичного застосування едукативної інтегративної педагогії. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогічні науки*, 41, с. 7–11.
- Гончаренко, С. У. (1994). Інтеграція наукових знань і проблема змісту освіти. *Постметодика*, 2. <https://lib.iitta.gov.ua/710312/1/%D0%9>
- Кільдеров, Д. Е. (2012). Інтеграційні процеси як соціально-педагогічна проблема підвищення якості освіти *Вища освіта України, (додаток 1) Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології»*, Т. 2, 144–151.
- Петрук, О. М. (2010). Проблема інтегрованого підходу до процесу навчання в науковій літературі. *Педагогічний дискурс: збірник наукових праць*, 8, 176–180.
- Ремех, Т. (2013). Інтегративний зміст підручника з курсу «Людина і світ». *Проблеми сучасного підручника*, 13, 225–231. http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2013_13_26
- Топузов, О. М. (2012). Роль і місце підручника в реалізації компетентнісного підходу до навчання. *Проблеми сучасного підручника*, 12, 241–247.
- Історія: Україна і світ. 10–11 класи. (2018). Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
- Громадянська освіта (інтегрований курс). (2017). Програма для 10-х класів ЗНЗ. https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58875/#google_vignette
- Державний стандарт базової середньої освіти. (2020). Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>.
- Пометун, О., Ремех, Т., Малієнко, Ю., Мороз, П. (2021). Модельна навчальна програма «Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти. <https://drive.google.com/file/d/1CY5z3nE00cge1IXTWu9WkGQxy5QO7EDL/view>
- Малієнко Ю. (2018). Інтегрування ключових компетентностей у зміст історичної освіти в ліцеї. *Український педагогічний журнал*, 4, 91–98.
- Навчальні програми 5–9 класи. Наскрізні змістові лінії. (2018). <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/>
- Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи Про викладання історії у XXI столітті в Європі (2001). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_729#Text

References

- Kozlovskaya, I. M., Stechkevych, O. O. (2018). Intehratsiia zmistu pryrodnycho-humanitarnoho komponentu u pidhotovtsi maibutnykh fakhivtsiv tekhnichnoho profiliiu. *Molodyi vchenyi*, 8 (1), 150–153. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_8\(1\)_35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_8(1)_35). (in Ukrainian).
- Zasiekina, T.M. (2020). *Intehratsiia v shkilnii pryrodnychii osviti: teoriia i praktyka*. Kyiv: Pedahohichna dumka. (in Ukrainian).
- Pushkarova, T. O., Topuzov, O. M. (2019). *Intehratyvno-diiialnisna pedahohika*. Kyiv: Pedahohichna dumka. (in Ukrainian).
- Kozlovskiy, Yu., Kozlovskaya, I. (2014). Teoretychni osnovy ta mozhlyvosti praktychnoho zastosuvannya edukatsiinoi intehrolohii. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: pedahohichni nauky*, 41, s.7–11. (in Ukrainian).
- Honcharenko, S. U. (1994). Intehratsiia naukovykh znan i problema zmistu osvity. *Postmetodyka*, 2. <https://lib.iitta.gov.ua/710312/1/%D0%9> (in Ukrainian).
- Kilderov, D. E. (2012). Intehratsiini protsesy yak sotsialno-pedahohichna problema pidvyshchennia yakosti osvity Vyshcha osvita Ukrainy, (dodatok 1) *Tematychnyi vypusk «Pedahohika vyshchoi shkoly: metodolohiia, teoriia, tekhnolohii»*, T.2, 144–151. (in Ukrainian).
- Petruk, O. M. (2010). Problema intehrovanoho pidkhodu do protsesu navchannia v naukovi literaturi. *Pedahohichni dyskurs: zbirnyk naukovykh prats*, 8, 176–180. (in Ukrainian).
- Remekh, T. (2013). Intehratyvnyi zmist pidruchnyka z kursu «Liudyna i svit». *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, 13, 225–231. http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2013_13_26 (in Ukrainian).
- Topuzov, O. M. (2012). Rol i misce pidruchnyka v realizacii kompetentnisnogo pidhodu do navchannia. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, 12, 241–247. (in Ukrainian).
- Istoriia: Ukraina i svit. 10–11 klasy. (2018). *Navchalna prohrama dla zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladiv*. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>. (in Ukrainian).
- Hromadianska osvita (intehrovanyi kurs). (2017). *Prohrama dla 10-kh klasiv ZNZ*. https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58875/#google_vignette (in Ukrainian).
- Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity. (2020). *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 veresnia 2020 r. № 898*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>. (in Ukrainian).
- Pometun, O., Remekh, T., Malienko, Yu., Moroz, P. (2021). *Modelna navchalna prohrama «Doslidzhuemo istoriiu i suspilstvo.5–6 klasy (intehrovanyi kurs)» dla zakladiv zahalnoi serednoi osvity*. (in Ukrainian). <https://drive.google.com/file/d/1CY5z3nE00cge1XTWu9WkgQxy5QO7EDL/view>
- Malienko Yu. (2018). Intehruvannia kliuchovykh kompetentnosti u zmist istorychnoi osvity v litsei. *Ukrainskyi pedahohichniy zhurnal*, 4, 91–98. (in Ukrainian).
- Navchalni prohramy 5–9 klasy. *Naskrizni zmistovi linii*. (2018). <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/> (in Ukrainian).
- Rekomendatsiia Komitetu ministriv Rady Yevropy Pro vykladannia istorii u XXI stolitti v Yevropi (2001). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_729#Text (in Ukrainian).

Yuliia Maliienko, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher of the Social Science Education Department of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

INTEGRATION AS A CONCEPT OF MODERN TEXTBOOK CREATION

The article examines the interaction of integration processes and textbook creation (on the example of civic and historical education); it is determined that the integrative approach covers scientific and pedagogical research, the learning process itself, various aspects of life, cognitive, social experience of a child.

The multidimensionality of scientific interpretations of the concept of integration determines its active use in educational practice. It is clear that integration as a pedagogical phenomenon can be a prerequisite for changes in the sphere of education, a methodological approach to the development of basic documents (State Standards, curricula, etc.), the principle of interaction of individual components of the educational process or the result of the abovementioned.

The study considers the specifics of the formation of the integrative content of textbooks on civic, historical education through the following factors: integration of the content within historical and civic education in accordance with the new structure of general secondary education; incorporation of the content of historical, civic education with other branches/subjects/courses; availability of a system of competency-based tasks, integrative technologies for the development of historical-chronological, spatial, systemic, critical thinking of students.

Currently, integration is becoming a mandatory factor in the competency-based textbook creation and is carried out through the interaction of the following essential components of competency:

1. cognitive — the optimal combination of knowledge of socially significant information units of related subjects (history, literature, languages, geography, art, etc.);
2. activity — the interaction of procedural factors: key, subject competencies, cross-cutting learning skills inherent in different educational areas;
3. motivational-attitude — a combination of value influences, emotional factors, judgments, which are formed as a result of integrative learning of the past and present by a child.

The choice of these objects of research is due to the globalization processes of the XXI century, the need to realize the competence and integrative potential of textbooks on historical and civic education.

Keywords: integration; integrative content of the textbook; textbook creation competence; cross-cutting lines.